ΓΓΕΤ "Ενημερωτικό Δελτίο" (διάφορα τεύχη). Αθήνα.
DOSI, G., FREEMAN, C., NELSON, R., SILVERBERG,G., and SOETE, L. (eds) (1988) *Technical Change and Economic Theory*. London: Pinter.
EDGUIST, Ch. (ed) (1997) *Systems of Innovation: technologies, institutions, and organizations*. London: Pinter.
EHRNBERG, E. and JACOBSSON, S. (1997). "Technological Discontinuities and Incumbents" Performance: an analytical framework". In Edquist, Ch. (ed) *Systems of Innovation: technologies, institutions, and organizations*. London: Pinter.
FREEMAN, C. (1993) "The Economics of Technical Change". A critical survey article for the *Cambridge Journal of Economics* (draft). SPRU/MERIT.
GSRT "Information Bulletin" (various issues). Athens (in Greek).
GSRT-indicators (1995) "Indicators of Research and Technology". Athens (in Greek).
HARRIS, R. and TRAINOR, M. (1995) "Innovations and R&D in Northern Ireland manufacturing: a Schumpeterian approach". *Regional Studies*, Vol. 29.7, pp. 593-604.
ΛΑΖΟΥ, Α. (1995) "Το OECD Mega Science Forum και οι Μέγα - Επιστήμες". Κείμενα Εργασίας. Αθήνα: ΓΓΕΤ.
LIPIETZ, A. (1987) *Mirages and Miracles: the crisis of global fordism*. London: Verso.
LUNDVAL, B.-A. (ed) (1992) *National Systems of Innovation: towards a theory of innovation and interactive learning*. London: Pinter.
NELSON, R.R. (1993) *National Systems of Innovation: a comparative study*. Oxford: Oxford University Press.
NELSON, R.R. and WINTER, S. (1982) *An Evolutionary Theory of Economic Change*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
PEREZ, C. (1985) "Microelectronics, long waves and the world structural change: new perspectives for developing countries". *World Development* 13 (3) 13 March, pp. 441-63.
PEREZ, C. (1983) "Structural change and the assimilation of new technologies in the economic and social system". *Futures* 15(5), pp.357-75.
ΣΕΦΕΡΤΖΗ, Ε. (επιμ.)(1998) *Καινοτομία: περιοχές σύστημα, μεταφορά τεχνολογίας και ανάπτυξη στην Ελλάδα*, Αθήνα: Gutenberg.
SCHUMPETER, J.A. (1939) *Business Cycles: a theoretical, historical, and statistical analysis of the capitalist process*. 2 Vols. New York: McGraw Hill.
ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ, Π. (1992) " Καθεστώτα Συσσώρευσης και Μεταβολή των Γενικών Συνθηκών Παραγωγής και των Υποδομών : χωρικές διαστάσεις". *ΤΟΠΟΣ* τομ.4 σελ. 45-75 Αθήνα: ΑΠΑΠ/Οδυσσέας.
ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ, Π. (1998) "Εθνικό Σύστημα Καινοτομίας και Νέες Υποδομές Τηλεματικής στην Ελλάδα". Στο Σεφερτζή. Ε. (επιμ.) *Καινοτομία: περιοχές σύστημα, μεταφορά τεχνολογίας και ανάπτυξη στην Ελλάδα*. Αθήνα: Gutenberg.

Η Ελλάδα στον "Ευρωχώρο"
Απο την ονομαστική στην πραγματική σύγκλιση

Άγγελος Κότιος
Επίκουρος Καθηγητής Διεθνών Οικονομικών

1. Εισαγωγή

Από 1.1.2001 η Ελλάδα θα αποτελέσει το δωδέκατο μέλος του Ευρωπαϊκού νομισματικού χώρου. Το γεγονός αυτό συνιστά αναμφισβήτητα επιτυχία της Ελληνικής οικονομικής πολιτικής αλλά και του συνόλου της οικονομίας και κοινωνίας της χώρας. Ως γνωστό, η συμμετοχή της Ελλάδας στην τρίτη και τελική φάση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) είχε αναγορευθεί σε εθνικό στόχο πρώτης προτεραιότητας, αμέσως μετά την υιοθέτηση της Συνθήκης του Μάαστριχτ το 1992. Μέσω της συμμετοχής της αυτής η χώρα προσδοκά κυρίως τη βελτίωση των συνθηκών οικονομικής μεγέθυνσης, την ισότιμη συμπόρευσή της με τα άλλα κράτη μέλη στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης και την αποφυγή μιας ενδεχόμενης κατάταξής της, ιδιαίτερα μετά την επικείμενη διεύρυνση προς ανατολάς, σ' έναν κύκλο χωρών με χαλαρότερη συμμετοχή στο Ευρωπαϊκό οικοδόμημα. Ακόμη, η Ελλάδα, ως υπέρμαχος της πολιτικής ένωσης, προσβλέπει σε ενδεχόμενες θετικές επιδράσεις της ΟΝΕ στην κατεύθυνση της ευρωπαϊκής ομοσπονδιοποίησης.

Είναι γεγονός ότι στην όλη συζήτηση, που διεξήχθη πριν από την ένταξη, περί τη συμμετοχή της χώρας στην τελική φάση της ΟΝΕ εξέλειψε σε μεγάλο βαθμό μια ουσιαστική αντιπαράθεση επιχειρημάτων υπέρ ή κατά της συμμετοχής, υπέρ ή κατά της μετάθεσης του χρονικού σημείου ένταξης, υπέρ ή κατά του κατάλληλου μίγματος της πολιτικής προσαρμογής, του είδους, της έντασης και της κατανομής του κόστους προπαρασκευής στις απαιτήσεις της ένταξης κλπ. Αντιθέτως, παρατηρήθηκε εξ αρχής ένας μονόπλευρος υπερτονισμός των πλεονεκτημάτων της υιοθέτησης του Ευρώ και μια παραμέληση της διερεύνησης των ενδεχόμενων κινδύνων και προκλήσεων. Ωστόσο, μετά την απόφαση της ένταξης της 20ης Ιουνίου 2000 ξεκίνησε μια νέα συζήτηση που αφορά σε δύο επί μέρους ζητήματα:

Το πρώτο αναφέρεται στη διατήρηση των επιτευγμάτων της ονομαστικής σύγκλισης, δηλαδή στη διαφύλαξη της επιτευχθείσας μακροοικονομικής σταθερότητας μέσα στο νέο περιβάλλον της ΟΝΕ. Το δεύτερο σχετίζεται με την πορεία της πραγματικής οικονομίας της Ελλάδος μετά την ένταξη στην τελική φάση της ΟΝΕ, δηλαδή στις προοπτικές πραγματικής σύγκλισης της Ελληνικής οικονομίας με το μέσο επίπεδο ανάπτυξης τόσο των άλλων χωρών του "Ευρωχώρου", όσο και του μέσου επιπέδου των 15 κρατών μελών της ΕΕ.

Το κείμενο που ακολουθεί αναφέρεται στα εξής επιμέρους ερωτήματα: Μέσω ποιας πολιτικής προσαρμογής κατόρθωσε η χώρα να εκπληρώσει τα κριτήρια της ένταξής της στον "Ευρωχώρο"; Ποια είναι τα κύρια χαρακτηριστικά του νέου οικονομικού περιβάλλοντος εντός του οποίου θα λειτουργεί στο μέλλον η Ελληνική οικονομία; Ποια είναι τα ενδεχόμενα κόστη και οφέλη από τη συμμετοχή της χώρας σ' αυτό το νέο περιβάλλον; Ποιες οι προοπτικές και προϋποθέσεις διασφάλισης των μακροοικονομικών επιτευγμάτων και της περαιτέρω βελτίωσής τους; Και τέλος, ποιες οι προοπτικές ταχύτερης ανάπτυξης και πραγματικής σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας στο νέο οικονομικό χώρο;

2. Η πορεία της Ελλάδος προς το Ευρώ

Η πορεία προσαρμογής της χώρας στις απαιτήσεις της ΟΝΕ εμφάνισε δύο κύρια χαρακτηριστικά: Πρώτον σε σχέση με τα άλλα υποψήφια για συμμετοχή στον "Ευρωχώρο" κράτη μέλη της ΕΕ, στην Ελλάδα οι συνθήκες που επικρατούσαν στην οικονομία κατά την έναρξη του εγχειρήματος της ΟΝΕ ήταν οι πλέον δυσμενείς. Δεύτερον, η χώρα άργησε να αρχίσει να εφαρμόζει με αποφασιστικότητα προγράμματα ονομαστικής σύγκλισης, με αποτέλεσμα να καθυστερήσει κατά δύο έτη η ένταξη της δραχμής στο Ευρώ.

2.1 Δυσμενείς συνθήκες κατα την εκκίνηση

Κοινή είναι πλέον η διαπίστωση ότι η χώρα μας πορεύθηκε από την αρχή λανθασμένα μέσα στο Κοινοτικό οικοδόμημα. Απώλεσε όλες τις σημαντικές μεταβατικές περιόδους προσαρμογής στις μεγάλες ευρωπαϊκές προκλήσεις (π.χ. προενταξιακή περίοδος μέχρι το 1981, περίοδος προσαρμογής μετά το 1981, μεταβατικές διατάξεις στην εφαρμογή του "Προγράμματος 1992" μετά το 1986, Συμφωνία του Μάαστριχτ και ΟΝΕ μετά το 1992). Και όχι μόνο αυτό. Λόγω λανθασμένων επιλογών στην εσωτερική οικονομική πολιτική (π.χ. αντιπαραγωγική επέκταση του ευρύτερου δημόσιου τομέα, αύξηση των καταναλωτικών δαπανών του δημοσίου σε βάρος των επενδυτικών δαπανών, αύξηση του εσωτερικού και εξωτερικού δανεισμού, συντήρηση ξεπερασμένων δομών στην ελληνική διοίκηση, στην οικονομία και στην κοινωνία γενικότερα, αμυντική στάση στα νέα δεδομένα της παγκοσμιοποίησης, του εντεινόμενου διεθνούς ανταγωνισμού και στις τεχνολογικές εξελίξεις) συσσωρεύτηκαν τη δεκαετία του '80 τα γνωστά προβλήματα στην ελληνική οικονομία και κοινωνία, τα οποία κλήθηκε η χώρα με σαφώς περισσότερο επίπονες προσπάθειες και υψηλότερο κόστος προσαρμογής να αντιμετωπίσει. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι παρά τις αθρόες εισροές κοινοτικών πόρων και παρά την αύξηση του εσωτερικού και εξωτερικού δανεισμού του δημόσιου τομέα, η Ελλάδα δεν κατόρθωσε να προωθήσει την πραγματική της σύγκλιση. Αντιθέτως, μέχρι τα μέσα περίπου της δεκαετίας του '90 εμφάνιζε συνεχή απόκλιση. Το παράδειγμα των άλλων

χωρών της συνοχής (Ισπανία, Πορτογαλία, Ιρλανδία), οι οποίες σημείωσαν υψηλά ποσοστά πραγματικής σύγκλισης (και ονομαστικής), αποδεικνύουν ότι η απόκλιση της Ελλάδας από το μέσο κοινοτικό επίπεδο ανάπτυξης δεν οφείλονταν πρωτίστως στη συμμετοχή της σε μια οικονομική ένωση χωρών με ανταγωνιστικότερες οικονομίες, αλλά κυρίως σε λανθασμένες εσωτερικές επιλογές άσκησης οικονομικής πολιτικής και στο αρνητικό οικονομικό περιβάλλον που διαμόρφωσε το ελληνικό παρεμβατικό, πελατειακό και συντεχνιακό πολιτικό σύστημα της εποχής. Οι ανωτέρω αθρόες εισροές κοινοτικών και μη πόρων δεν συνέβαλαν στην ενδυνάμωση του παραγωγικού ιστού της χώρας. Αντιθέτως, διοχετεύθηκαν κυρίως σε καταναλωτικές δαπάνες (δημόσιες και ιδιωτικές) και επέτρεψαν τη "χρηματοδότηση" μιας οικονομικής πολιτικής που έδινε έμφαση στην αλόγιστη και αντιπαραγωγική επέκταση του ευρύτερου δημόσιου τομέα και στην αναδιανομή των εισοδημάτων υπέρ συγκεκριμένων οργανωμένων συμφερόντων και μη παραγωγικών κοινωνικών ομάδων.

Ως συνέπεια, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι το 1992, έτος υπογραφής της Συνθήκης του Μάαστριχτ, η Ελλάδα εμφάνιζε στην ΕΕ τους πλέον αρνητικούς μακροοικονομικούς δείκτες, όπως: ποσοστό πληθωρισμού 15,6% (ΕΕ-11 4,7%), δημοσιονομικό έλλειμμα 12,6% του ΑΕΠ (ΕΕ-11 4,7%), δημόσιο χρέος 97,5% του ΑΕΠ (ΕΕ-11 62,5%), επιτόκιο 23,5% (ΕΕ-11 11,2) και ποσοστό πραγματικής αύξησης του ΑΕΠ 0,7% (ΕΕ-11 1,5%). Πέραν τούτου, η δραχμή ευρίσκονταν εκτός του μηχανισμού συναλλαγματικών ισοτιμιών του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος (ΕΝΣ) και συνεπώς η χώρα δεν πληρούσε ούτε το συναλλαγματικό κριτήριο (Kotios 1999).

2.2 Η πολιτική της ονομαστικής σύγκλισης (1993-1999)

Μετά το 1992 δύο παράγοντες προκάλεσαν την μεταστροφή της οικονομικής και Ευρωπαϊκής πολιτικής της Ελλάδος (Tsoukalis 1999, Papademos 2000). Πρώτον, στις αρχές τις δεκαετίας του '90 οι κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις της χώρας καθώς και η κοινή γνώμη συνειδητοποίησαν ότι η οικονομική πολιτική του "stop and go" που εφαρμόσθηκε κατά τη δεκαετία του '80 (με εξαίρεση τη μικρή περίοδο σταθεροποιητικής πολιτικής 1986-87) όχι μόνο απέτυχε να παράγει σταθερή ανάπτυξη και υψηλή απασχόληση, αλλά αντιθέτως ήταν υπεύθυνη για τον χρονίζοντα υψηλό πληθωρισμό, την οικονομική στασιμότητα, τα υψηλά ελλείμματα και χρέη του δημόσιου τομέα καθώς και για τη χειροτέρευση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Επίσης, ήταν ιδιαίτερα σημαντικό ότι η νέα Κυβέρνηση που προέκυψε από τις εκλογές του 1993, εγκατέλειψε τον ξεπερασμένο και μη αποτελεσματικό στο νέο διεθνές περιβάλλον κεϋνσιανό υπόδειγμα άσκησης οικονομικής πολιτικής. Δεύτερον, η υψηλή δημοτικότητα της ΟΝΕ και η προ-ευρωπαϊκή στάση της μεγάλης πλειοψηφίας του ελληνικής κοινής γνώμης διευκόλυναν την αλλαγή της οικονομικής πολιτικής ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '90. Ο φόβος του αποκλεισμού της χώρας από την ομάδα των κρατών μελών που βρίσκονται

στην πρωτοπορία της ευρωπαϊκής ενοποίησης επέδρασε επίσης προς την κατεύθυνση αλλαγής της οικονομικής πολιτικής και γενικότερα της ελληνικής ευρωπαϊκής πολιτικής (Tsoukalis 1999).

Η πολιτική της ονομαστικής προσαρμογής μέσω προγραμμάτων σύγκλισης στη βάση του άρθρου 116 (πρώην 109 ε) ξεκίνησε ουσιαστικά το 1993 με την εκπόνηση και έγκριση από την ΕΕ του Ελληνικού Προγράμματος Σύγκλισης 1994-1999 (Kotios 1999, Herz and Kotios 2000). Το Πρόγραμμα αυτό προέβλεπε την υλοποίηση των κριτηρίων μέχρι το 1999 και συγκεκριμένα τη μείωση του πληθωρισμού από 10,8% (1994) σε 3,3% (1999), τη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος από 13,2 % του ΑΕΠ (1994) σε 2,1% (1999), του δημόσιου χρέους από 112% του ΑΕΠ (1994) σε 103% (1999) και των μακροχρόνιων επιτοκίων από 19,5% (1994) σε 7,2% (1999). Η Ελλάδα δεσμεύθηκε επίσης να συμμορφωθεί με το συναλλαγματικό κριτήριο μέχρι το 1997 καθώς και να προσαρμόσει την νομοθεσία της στις απαιτήσεις της ΟΝΕ (π.χ. νομοθετική κατοχύρωση της ανεξαρτησίας της Τράπεζας της Ελλάδος).

Το Πρόγραμμα αυτό αναθεωρήθηκε και προσαρμόσθηκε το Δεκέμβριο του 1997 λόγω αποκλίσεων των πραγματικών δεικτών σύγκλισης από τους τεθέντες στόχους. Οι αποκλίσεις αυτές θα πρέπει να αποδοθούν στο μίγμα της μέχρι τότε ασκούμενης οικονομικής πολιτικής. Έτσι, η σφιχτή νομισματική πολιτική με τα υψηλά πραγματικά επιτόκια και η πολιτική της πραγματικής ανατίμησης της δραχμής ("πολιτική σκληρής δραχμής") σε συνδυασμό με την αύξηση της φορολογίας, οι οποίες ανέλαβαν το κύριο βάρος της ονομαστικής σύγκλισης δεν συνοδεύονταν από μέτρα περιορισμού των πραγματικών δαπανών του κράτους, από βελτίωση στη διαχείριση των δημοσίων οικονομικών και από μια αποφασιστική πολιτική αναδιάρθρωσης και μείωσης της δημόσιας οικονομίας και του ανοίγματος των αγορών.

Συνεπώς, μέχρι το 1997, το μίγμα της οικονομικής πολιτικής θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ανεπαρκές και αντιφατικό. Ανεπαρκές, γιατί περιορίζονταν μόνο στην εφαρμογή των μέτρων της σκληρής δραχμής, των υψηλών επιτοκίων και της αύξησης των φόρων, ενώ παραμελήθηκαν και άλλα αποτελεσματικά μέσα που είχε στη διάθεσή της η οικονομική πολιτική όπως είναι για παράδειγμα η περιστολή και αποδοτικότερη διαχείριση των δαπανών του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Αντιφατική, γιατί αφενός η πολιτικά ευκολότερα εφαρμόσιμη περιοριστική νομισματική και συναλλαγματική πολιτική υποσκάπτονταν από επεκτατικές τάσεις της δημοσιονομικής και εισοδηματικής πολιτικής (κυρίως στον ευρύτερο δημόσιο τομεά). Εξάλλου, η πολιτική των υψηλών επιτοκίων επιδρά πάντοτε αρνητικά στη δημοσιονομική προσαρμογή, η δε πολιτική της υπερτίμησης της δραχμής και της αύξησης της φορολογίας στην παραγωγική ικανότητα.

Πέραν τούτου, η πολιτική προσαρμογής της περιόδου 1994-1997, παρά τις όποιες προσπάθειες βελτίωσής της μέχρι το 1997, χαρακτηρίζονταν από μονομέρεια και ατολμία (OECD 1998). Και αυτό, επειδή περιορίζονταν μόνο στα στενά περιθώρια της λογικής της ονομαστικής σύγκλισης και κατά συνέπεια σε μια μακροοι-

κονομική λογιστική, παραμελώντας σε μεγάλο βαθμό βασικά πεδία της οικονομικής και διαρθρωτικής πολιτικής. Η έλλειψη ουσιαστικών διαρθρωτικών παρεμβάσεων για περιορισμό του σπάταλου και αναποτελεσματικού δημόσιου τομέα, για αποκρατικοποίηση και εξυγίανση των δημόσιων επιχειρήσεων, για άνοιγμα των αγορών και καθιέρωση συνθηκών ανταγωνισμού στο πεδίο των κρατικών μονοπωλίων, εκ των οποίων τα περισσότερα έπαψαν από καιρό να θεωρούνται καθαρά φυσικά μονοπώλια, για μεγαλύτερη ευελιξία στην αγορά εργασίας, για μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού συστήματος, για βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των κρατικών τραπεζών και μείωση της δεσπόζουσας θέσης τους στη χρηματοπιστωτική αγορά, για αναδιάρθρωση της παραγωγής και ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων, για προσαρμογή της ελληνικής γεωργίας στα νέα διεθνή και Κοινοτικά δεδομένα καθώς και στην πρόκληση της "Agenda 2000" κλπ. προκάλεσε άμεσα ή έμμεσα υστερήσεις στην επίτευξη των κριτηρίων ονομαστικής σύγκλισης και δεν επέτρεψε την επιτάχυνση της πραγματικής σύγκλισης. Εδώ, όμως θα πρέπει να τονισθεί ότι η προσαρμογή στην Ελλάδα δυσχεραίνονταν τόσο από το μέγεθος των συσσωρευμένων οικονομικών προβλημάτων όσο και από τις αντιστάσεις των οργανωμένων ομάδων συμφερόντων καθώς και από την ευρέως διαδεδομένη και ριζωμένη στην ελληνική κοινωνία αντίληψη για τον αναδιανεμητικό ρόλο του κράτους στην οικονομία (Kazakos 1999).

Το αναθεωρημένο Πρόγραμμα Σύγκλισης 1998-2001 έθεσε ως στόχο την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ την 1.1.2001 και την εκπλήρωση των κριτηρίων σύγκλισης στις αρχές του 2000. Οι εμπειρίες της πρώτης φάσης προσαρμογής (1994-1997) καθώς και η αποφασιστικότητα για την εκπλήρωση του στόχου της ένταξης επέφεραν ορισμένες αλλαγές στην πολιτική σύγκλισης. Οι εισαχθείσες βελτιώσεις στο μίγμα οικονομικής πολιτικής αφορούσαν κυρίως τη δημοσιονομική πολιτική. Στο πεδίο αυτό τέθηκαν ως ενδιάμεσοι στόχοι η μείωση των καταναλωτικών δαπανών του κράτους ως ποσοστού του ΑΕΠ, η συγκράτηση των δαπανών για μισθούς στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, η συνέχιση της βελτίωσης των εσόδων του κράτους μέσω της φορολογίας, της αύξησης του ΑΕΠ και της καταπολέμησης της φοροδιαφυγής και φοροκλοπής και συνεπεία των παραπάνω η αύξηση των πρωτογενών πλεονασμάτων. Η υλοποίηση αυτών των στόχων σε συνδυασμό με τη διεθνή πτώση των επιτοκίων επέτρεψε ως ένα βαθμό τη μείωση των επιτοκίων δανεισμού του δημόσιου τομέα με θετικές επιπτώσεις στην προσπάθεια μείωσης των ελλειμμάτων του κρατικού προϋπολογισμού και του δημόσιου χρέους. Η ένταξη της δραχμής στο συναλλαγματικό μηχανισμό του ΕΝΣ το Μάρτιο του 1998 με παράλληλη υποτίμηση της δραχμής έναντι της κεντρικής της ισοτιμίας προς το Ευρώ, έθεσε τις βάσεις για εκπλήρωση του συναλλαγματικού κριτηρίου αλλά και επέτρεψε την έστω περιορισμένη μείωση των ελληνικών επιτοκίων, προκάλεσε όμως, παρά την μερική ανατίμηση της ισοτιμίας έναντι του Ευρώ στην αγορά συναλλάγματος μετά την επίσημη υποτίμηση, αύξηση του εισαγόμενου πληθωρισμού με αρνητικές επιπτώσεις στην προσπάθεια επίτευξης του κριτηρίου του πληθωρισμού. Η ανεξαρτησία της Τράπεζας της Ελλάδος από το 1997 και η αλλαγή στην άσκηση της νομισματι-

κής πολιτικής, η οποία μετά το 1998 δίνει προτεραιότητα στα επιτόκια και δευτερευόντως σε ποσοτικούς στόχους που αφορούν την προσφορά χρήματος, διευκόλυναν τη συνέχιση της σφιχτής νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής.

Το νέο Πρόγραμμα Σύγκλισης 1998-2001 περιελάμβανε επίσης μέτρα διαρθρωτικής πολιτικής (όπως ιδιωτικοποιήσεις ή εξυγίανση δημόσιων επιχειρήσεων, παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας, φιλελευθεροποίηση αγορών και δεσμεύσεις για παρέμβαση στο ασφαλιστικό σύστημα), ορισμένα από τα οποία δεν εφαρμόσθηκαν ή εφαρμόσθηκαν μερικώς. Παράλληλα, για την επίτευξη του στόχου του πληθωρισμού ελήφθησαν διάφορα διοικητικά μέτρα όπως μειώσεις έμμεσων φόρων και η συνεργασία μεταξύ κράτους και εκπροσώπων της ελληνικής οικονομίας (π.χ. βιομηχανίας και εμπορίου) για συγκράτηση των τιμών.

Η αποφασιστική και ως ένα μεγάλο βαθμό συνεπής εφαρμογή του Προγράμματος Σύγκλισης 1998-2001 οδήγησε στην εκπλήρωση των κριτηρίων και στην αποδοχή της Ελλάδος ως δωδέκατου μέλους της ΟΝΕ. Όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 1 όλοι οι ελληνικοί δείκτες σύγκλισης (πλην του δημόσιου χρέους) ήταν χαμηλότεροι των τιμών αναφοράς.

Το δημόσιο χρέος (104,4% του ΑΕΠ, 1999) εξακολουθεί να υπερβαίνει κατά πολύ την τιμή αναφοράς (60% του ΑΕΠ), όμως η συνεχής τάση μείωσής του σε συνδυασμό με την προηγούμενη ένταξη στην ΟΝΕ χωρών με υψηλότερα σχετικά ποσοστά (Βέλγιο, Ιταλία) επέτρεψαν μια ελαστική ερμηνεία του κριτηρίου αυτού και για την Ελλάδα.

Πίνακας 1: *Κριτήρια σύγκλισης για την ένταξη της Ελλάδος στην ΟΝΕ.*

	Πληθωρισμός		Μακροπρόθεσμα επιτόκια		Έλλειμμα προϋπολογισμού (% του ΑΕΠ)		Δημόσιο χρέος (% του ΑΕΠ)	
Χώρες	1998	1999	1998	1999	1998	1999	1998	1999
Βέλγιο	1,4	1,4	5,7	5,2	-1,7	-0,9	118,1	114,4
Γερμανία	1,4	1,1	5,6	4,9	-2,5	-1,1	61,2	61,1
Ελλάδα	5,2	2	9,8	6,4	-2,2	-1,6	107,7	104,4
Ισπανία	1,8	2,5	6,3	5,1	-2,2	-1,1	67,4	63,5
Γαλλία	1,2	0,9	5,5	5	-2,9	-1,8	58,1	58,6
Ιρλανδία	1,2	3,1	6,2	5,1	1,1	2	59,5	52,4
Ιταλία	1,8	1,9	6,7	5,1	-2,5	-1,9	118,1	114,9
Λουξεμβούργο	1,4	1,8	5,6	5,1	1	2,4	7,1	6,2
Ολανδία	1,8	1,9	5,5	5	-1,6	0,5	70	63,8
Αυστρία	1,1	0,9	5,6	5,1	-2,3	-2	64,7	64,9
Πορτογαλία	1,8	1,9	6,2	5,2	-2,2	-2	60	56,8
Φιλανδία	1,3	1,8	5,9	5,1	0,3	2,3	53,6	47,1
"Ζώνη Ευρώ "	-	1,4	-	5	-	-1,2	-	72,2
Τιμές αναφοράς	2,7	2,4	7,80%	7,2	-3	-3	60	60

Πηγή: European Commission: European Economy, No 69, Luxembourg 2000; European Central Bank: Convergence Report 2000, Frankfurt am Main 2000; European Commission: Convergence Report, COM (2000) 274 final, Brussels 2000.

3. Ο νέος Οικονομικός και Νομισματικός χώρος

Η ένταξη της Ελλάδος στην ΟΝΕ μετά από μια επίπονη προσπάθεια ασφαλώς και δε σημαίνει το τέλος της οικονομικής προσαρμογής. Απλώς σημαίνει την ισότιμη συμμετοχή της χώρας σε ένα νέο περιβάλλον, με νέους κανόνες λειτουργίας τόσο της οικονομικής πολιτικής όσο και της οικονομίας συνολικά. Πριν γίνει αναφορά στις ευκαιρίες και προκλήσεις του νέου περιβάλλοντος του "Ευρωχώρου", κρίνεται σκόπιμο να προηγηθεί μια συνοπτική παρουσίαση των κυρίαρχων γνωρισμάτων αυτού του νέου χώρου εντός του οποίου θα λειτουργεί μετά την 1.1.2001 η ελληνική οικονομία.

3.1 Κύρια χαρακτηριστικά του "Ευρωχώρου"

Τα κύρια χαρακτηριστικά αυτού του νέου περιβάλλοντος είναι:

- Η υπερεθνικοποίηση και αποπολιτικοποίηση της νομισματικής πολιτικής, που σημαίνει ότι οι νομισματικοπολιτικές αποφάσεις θα λαμβάνονται συγκεντρωτικά (αλλά και με τη συμμετοχή της Ελλάδος) από τους νέους ευρωπαϊκούς θεσμούς και από ανεξάρτητους τεχνοκράτες για όλο τον "Ευρωχώρο", με αποκλειστικό στόχο τη διασφάλιση της σταθερότητας των τιμών. Η εθνική οικονομική πολιτική κάθε χώρας μέλους της ΟΝΕ και συνεπώς και της Ελλάδος θα στερείται πλέον ενός σημαντικού εργαλείου για την άσκηση π.χ. σταθεροποιητικής, μεγεθυντικής ή περιφερειακής πολιτικής μέσω αλλαγών στην προσφορά χρήματος, μέσω επηρεασμού της ζήτησής του ή μέσω διαφοροποίησης των επιτοκίων.
- Η δημοσιονομική και εισοδηματική πολιτική παραμένουν αποκεντρωμένες, δηλαδή στην αρμοδιότητα των κρατών μελών. Και αυτές όμως υφίστανται θεσμικούς και πραγματικούς περιορισμούς. Έτσι, π.χ., το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης περιορίζει σημαντικά την ευελιξία της δημοσιονομικής πολιτικής να επιδιώκει σε εθνικό επίπεδο τους στόχους της σταθεροποίησης, της ανακατανομής και της ανάπτυξης. Εδώ, ενδεχομένως να εμφανιστούν σταδιακά τάσεις και πιέσεις για τη δημιουργία μιας Κοινοτικής δημοσιονομικής πολιτικής ("δημοσιονομικός φεντεραλισμός;", Kletzer 1997, von Hagen/Eichengreen 1996) με αυτοτελείς φόρους και αύξηση των δαπανών, ώστε να αναλάβει η Ένωση μεγαλύτερες ευθύνες στους τομείς της σταθεροποίησης, της ανάπτυξης και της διαπεριφερειακής ανακατανομής των εισοδημάτων, όπως ακριβώς συμβαίνει στα ομόσπονδα κράτη τα οποία έχουν εκχωρήσει στο ομοσπονδιακό επίπεδο όχι μόνο τις νομισματικές αλλά σε πολύ μεγάλο βαθμό και τις δημοσιονομικές αρμοδιότητες. Η θετική επίδραση στη διαδικασία της πολιτικής ενοποίησης μιας τέτοιας καθ' όλα βάσιμης εξέλιξης είναι πασιφανής (Eichengreen 1996, Issing 1996). Χώρες που εντάσσονται στο Ευρώ με έλλειμμα κοντά στο 3% και χρέος πάνω από το 60% και χρεωμένους δημόσιους οργανισμούς και δημόσιες επιχειρήσεις θα υποστούν συγκριτικά μεγαλύτερο περιορισμό της δημοσιονομικής ευελιξίας τους. Ακόμη, η εισοδηματική πολιτική δεν θα έχει πλέον την υποστήριξη της νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής. Αμοιβές πάνω από την παραγωγικότητα θα προκαλούν μείωση της ανταγωνιστικότητας και ανεργία (Siebert 1998a).
- Η αύξηση του ενδοκοινοτικού εμπορικού ανταγωνισμού και η εξάλειψη της δυνατότητας επηρεασμού του μέσω αλλαγών στις πραγματικές συναλλαγματικές ισοτιμίες ή στη προσφορά χρήματος. Παρόλο που τα κράτη μέλη της ΕΕ απέφευγαν (πλην εξαιρέσεων) να χρησιμοποιούν τις συναλλαγματικές τους ισοτιμίες για να βελτιώσουν την εμπορική ανταγωνιστικότητά τους, μεσομακροπρόθεσμα οι προσαρμογές των επίσημων ισοτιμιών στο πλαίσιο

του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος στόχευαν στην κάλυψη των διαφορών στα διμερή επίπεδα τιμών. Έτσι, έστω και με χρονική υστέρηση, οι αλλαγές αυτές εξουδετέρωναν την αρνητική επίδραση του πληθωρισμού στην ανταγωνιστικότητα μιας χώρας μέλους. Στο πλαίσιο της ΟΝΕ, υψηλότερος εθνικός ή περιφερειακός πληθωρισμός δεν θα δύναται να εξουδετερωθεί μέσω του παραπάνω μηχανισμού αλλά μέσω του μηχανισμού της αγοράς, δηλαδή μέσω της μείωσης της ζήτησης, της απώλειας αγορών, της μείωσης του κόστους παραγωγής ή της μείωσης της ίδιας της παραγωγής. Αύξηση του ενδοκοινοτικού εμπορικού ανταγωνισμού αναμένεται και λόγω της μεγαλύτερης διαφάνειας και συγκρισιμότητας των τιμών που συνεπάγεται η έκφρασή τους σε ένα ενιαίο νόμισμα. Τέλος, ο εξωτερικός εμπορικός ανταγωνισμός δύναται να ενταθεί σε περίπτωση που η εξωτερική ισοτιμία του Ευρώ, λόγω αύξησης της ελκυστικότητάς του ως διεθνές μέσο πληρωμών, τιμολόγησης, τοποθετήσεων και αποθεμάτων, ενισχυθεί (ανατιμηθεί) σημαντικά.

- Η ανάδειξη της παραγωγικότητας και όσων παραγόντων την επηρεάζουν (π.χ. τεχνολογία, οργάνωση, ανθρώπινο κεφάλαιο, υποδομές) και των τιμών σε καθοριστικά μεγέθη του ανταγωνισμού. Ασφαλώς, οι συντελεστές της παραγωγικότητας επιδρούσαν πάντοτε σημαντικά στις ενδοκοινοτικές ανταλλαγές. Η ύπαρξη όμως διαφορετικών νομισμάτων και συνεπώς η δυνατότητα επηρεασμού των συναλλαγματικών ισοτιμιών επέτρεπε και τον επηρεασμό των σχετικών τιμών σε ξένο νόμισμα, πέρα από τις σχετικές παραγωγικότητες (Siebert 1998a).
- Η αύξηση του ανταγωνισμού των εθνικών συστημάτων στους τομείς της φορολογίας, της κοινωνικής ασφάλισης, της περιβαλλοντικής προστασίας κλπ., δεδομένου ότι τα συστήματα αυτά έχουν άμεσες ή έμμεσες επιπτώσεις στην οικονομική απόδοση, στις τιμές και στην κατανομή των επενδύσεων. Αυτά τα εθνικά συστήματα, παρά τις όποιες προσπάθειες εναρμόνισής τους σε κοινοτικό επίπεδο ή κοινοτικοποίησής τους, συνεχίζουν να αποκλίνουν σημαντικά και να επιδρούν στον ενδοκοινοτικό εμπορικό και επενδυτικό ανταγωνισμό. Εδώ δεν μπορούν να αποκλειστούν τάσεις συστημικού ντάμπιγκ, γεγονός που θα ενισχύσει τα αιτήματα κρατών μελών με υψηλότερα επίπεδα φόρων, κοινωνικής ασφάλισης και περιβαλλοντικής προστασίας για περαιτέρω εναρμόνιση προς τα πάνω ή κοινοτικοποίηση.
- Η τάση για περαιτέρω συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων στις ήδη αναπτυγμένες περιοχές της Ένωσης και πολύ πιθανό διεύρυνση των περιφερειακών ανισοτήτων. Οι ήδη αναπτυγμένες περιοχές της ΕΕ, οι οποίες χαρακτηρίζονται από μεγάλες οικονομικές συγκεντρώσεις, σύγχρονες υποδομές, τεχνολογικές βάσεις και τεχνολογικό δυναμισμό, υψηλού επιπέδου υποστηρικτικές υπηρεσίες, ποιοτικό ανθρώπινο δυναμικό και υψηλή παραγωγικότητα της εργασίας, αποτελεσματική δημόσια διοίκηση, μεγάλες τοπικές ή γειτονικές αγορές, υψηλή προσπελασιμότητα κλπ., αναμέ-

νεται στο νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον να επωφεληθούν περισσότερο από την ΟΝΕ σε σχέση με άλλες περιοχές της Ένωσης. Αναμένεται να προσελκύσουν περαιτέρω κεφάλαια για επενδύσεις έντασης γνώσης, τεχνολογίας και κεφαλαίου καθώς και υψηλού επιπέδου ανθρώπινο "κεφάλαιο" από την κοινοτική περιφέρεια. Λόγω του φιλελεύθερου καθεστώτος εξωτερικού εμπορίου της ΕΕ και λόγω του συγκριτικά φθηνού εργατικού κόστους στις συνδεδεμένες και υποψήφιες για ένταξη χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης ενδεχομένως να ενισχυθεί η τάση για διενέργεια ξένων άμεσων επενδύσεων στις εν λόγω χώρες και μείωση τους στις χώρες συνοχής. Τέλος, οι αυξανόμενες περιφερειακές ανισότητες στα περισσότερα κράτη μέλη της ΕΕ ενισχύουν την πιθανότητα για αύξηση των περιφερειακών ανισοτήτων στον "Ευρωχώρο" (Πετράκος/Σαράτσης 1997). Μια περαιτέρω αύξηση των περιφερειακών ανισοτήτων εντός των χωρών της συνοχής λόγω Ευρώ δεν δύναται επίσης να αποκλειστεί (Molle/Sleijpen/Vanheukele 1993)

Όλα τα παραπάνω πιστοποιούν ότι η νομισματική ένωση καταργεί σε μεγάλο βαθμό τις εθνικές οικονομίες, ενώ συγχρόνως σχηματίζεται ένας ενιαίος χώρος που πολύ απέχει από το θεωρητικό υπόδειγμα του "βέλτιστου νομισματικού χώρου" (Vliamos 1999). Διαμορφώνεται ένα νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον σ' ένα νέο πλαίσιο λειτουργίας της οικονομικής πολιτικής. Αυτό συνεπάγεται για όλους τους συμμετέχοντες ευκαιρίες και προκλήσεις.

3.2 Ευκαιρίες και κίνδυνοι για την Ελληνική οικονομία

Στη χώρα μας εμφανίζονταν επί μακρόν η συμμετοχή μας στο Ευρώ ως πανάκεια και προτάσσονταν μόνο τα προσδοκώμενα οφέλη, ενώ αγνοούνταν οι προκλήσεις και οι κίνδυνοι που συνεπάγεται η ένταξη μιας μικρής, διαρθρωτικά αδύναμης οικονομίας, όπως η ελληνική, στο νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον της ΟΝΕ (Scharrer 1999, Thygesen 1990).

Ως προς τα γενικώς προσδοκώμενα οφέλη της ΟΝΕ υπάρχει ταύτιση εκτιμήσεων (DeGrouwe 2000). Η μείωση του κόστους των συναλλαγών και η εξάλειψη των συναλλαγματικών αβεβαιοτήτων δύναται να οδηγήσει σε αύξηση του εμπορίου και της παραγωγής. Η μεταβίβαση της νομισματικοπολιτικής ευθύνης στους νέους κοινούς θεσμούς θα απελευθερώσει την ελληνική νομισματική πολιτική από εσωτερικές πολιτικές πιέσεις, διασφαλίζοντας έτσι και στη χώρα μας την τόσο στραπατσαρισμένη στο παρελθόν σταθερότητα των τιμών. Η νομισματική σταθερότητα αναμένεται να ενισχύσει τη ροπή για επενδύσεις. Στην ίδια κατεύθυνση θα λειτουργήσει η πτώση και σταθεροποίηση σε χαμηλά επίπεδα των ονομαστικών και πραγματικών επιτοκίων, τα οποία λόγω των συναλλαγματικών και πληθωριστικών αβεβαιοτήτων εμπεριέχουν ένα σημαντικό ποσοστό κινδύνου. Η αύξηση του ανταγωνισμού στις αγορές χρήματος και κεφαλαίου θα βελτιώσει τους όρους χρηματοδότησης και θα αυξήσει τα τραπεζικά προϊόντα, γεγονός που θα μπορούσε να συμ-

βάλει στην αύξηση των επενδύσεων και των επιλογών των καταθετών. Εξάλλου, η αναμενόμενη διεθνής διάδοση του Ευρώ στις συναλλαγές, στις διεθνείς εκδόσεις νέων τίτλων, στις τοποθετήσεις κεφαλαίων και στο σχηματισμό συναλλαγματικών αποθεμάτων από τρίτες χώρες συνδέεται με σημαντικά οφέλη για τις οικονομίες των χωρών της ζώνης Ευρώ. Έτσι, προβλέπεται μείωση της ανάγκης για τήρηση υψηλών συναλλαγματικών αποθεμάτων και απελευθέρωση πολλών δισεκατομμυρίων δολαρίων. Τίτλοι σε Ευρώ που θα εκδίδονται από τις χώρες μέλη της ζώνης θα είναι διεθνώς ελκυστικοί και συνεπώς θα διατίθενται με ευνοϊκούς όρους. Η χρηματοδότηση ελλειμμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών καθίσταται φθηνότερη και ευκολότερη, δεδομένου ότι αφενός το μεγαλύτερο μέρος του εξωτερικού εμπορίου είναι ενδοκοινοτικό και οι αντίστοιχες πληρωμές θα γίνονται απρόσκοπτα στο κοινό νόμισμα και αφετέρου η διεθνής διάδοση του Ευρώ θα επιτρέπει πληρωμές των εισαγωγών από τρίτες χώρες με "ημεδαπό νόμισμα". Η εξωτερική ρευστότητα της ελληνικής οικονομίας διασφαλίζεται λοιπόν σε τεράστιο βαθμό. Επίσης, η κοινοτικοποίηση της νομισματικής πολιτικής αλλά και η απώλεια σημαντικού βαθμού αυτονομίας στα πεδία της δημοσιονομικής και εισοδηματικής πολιτική θα αναγκάσουν τη χώρα να προβεί επί τέλους στις αναγκαίες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, ώστε να αποκτήσει η ελληνική οικονομία ευέλικτους σύγχρονους ευρωπαϊκούς θεσμούς και μηχανισμούς.

Τέλος, ενδεχομένως να προκύψουν και πολιτικά οφέλη από το Ευρώ. Αυτό θα συμβεί σε περίπτωση που η ΟΝΕ επιδράσει θετικά στη διαδικασία της ευρωπαϊκής πολιτικής ενοποίησης, δηλαδή προς ένα περισσότερο ομόσπονδο σύστημα με περισσότερη κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας και άμυνας, με αυξημένες δημοσιονομικές και λοιπές αρμοδιότητες. Αλλά και μόνο η συμμετοχή μας στο Ευρώ αναβαθμίζει την εξωτερική θέση και εικόνα της χώρας. Έτσι, οι εταίροι μας στην ΟΝΕ δεν θα επιθυμούσαν να δουν μια όξυνση των σχέσεων μας με χώρες της περιοχής και για το λόγο ότι αυτό ενδεχομένως να επηρέαζε αρνητικά την εξωτερική ισοτιμία του Ευρώ.

Η συμμετοχή όμως της χώρας μας στο Ευρώ συνιστά και μια πρόκληση, η οποία εμπεριέχει και κινδύνους. Η εμφάνιση και η ένταση των κινδύνων αυτών έχουν να κάνουν κυρίως με την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας συνολικά και των ελληνικών επιχειρήσεων ειδικότερα (ιδίως των ΜΜΕ καθώς και των μεγάλων δημόσιων επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών οι οποίες εμφανίζουν τη χαμηλότερη ανταγωνιστικότητα) τη στιγμή της ένταξης και με το πως αυτές θα ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του νέου ανταγωνιστικού περιβάλλοντος. Στο περιβάλλον αυτό ο ανταγωνισμός θα είναι αναμφισβήτητα εντονότερος. Τα όποια ανταγωνιστικά μειονεκτήματα ή οι όποιες αρνητικές οικονομικές εξελίξεις σε εθνικό επίπεδο δε θα δύνανται να αντιμετωπίζονται μέσω συναλλαγματικών ή νομισματικών προσαρμογών. Λόγω της μειωμένης κινητικότητας ορισμένων συντελεστών της παραγωγής (π.χ. εργασίας), αλλά και λόγω των αναφερθέντων περιορισμών στη δημοσιονομική πολιτική θα κληθούν στο μέλλον η εισοδηματική και η διαρθρωτική πολιτική να φέρουν το βάρος της πραγματικής προσαρμογής. Αυτό σημαίνει ότι θα

απαιτείται στο εξής μεγαλύτερη ευελιξία στην πραγματική οικονομία και στον κοινωνικό τομέα. Για παράδειγμα, η αντιμετώπιση μιας μείωσης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας θα απαιτεί πτώση των εισοδημάτων και των τιμών. Σε αντίθετη περίπτωση θα σημειώνεται αύξηση της ανεργίας, για την αντιμετώπιση της οποίας δεν θα υπάρχουν επαρκή μέσα και πόροι (Feldstein 1998). Εξάλλου, η ελληνική οικονομία λόγω του μικρού μεγέθους της θα είναι λήπτης των λίγο ή πολύ ενιαίων ευρωπαϊκών τιμών για διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες, γεγονός που στερεί τη δυνατότητα εθνικού επηρεασμού των τιμών αυτών για την εξυπηρέτηση οικονομικών ή κοινωνικών επιδιώξεων.

Λόγω της υπεροχής τους σε κεφάλαια, τεχνολογία, ανθρώπινο κεφάλαιο, υποδομές, δημόσια διοίκηση, κοινωνική σταθερότητα, οικονομίες συγκέντρωσης κλπ. αναμένεται το Ευρώ να ευνοήσει περισσότερο την ανάπτυξη των εν λόγω περιοχών και να διευρύνει έτσι το χάσμα μεταξύ κοινοτικού βορά και κοινοτικού νότου (Shams 1997). Η παρατηρούμενη ενίσχυση των εισοδηματικών διαφορών μεταξύ των εθνικών περιφερειών στα περισσότερα κράτη μέλη ενισχύει αυτή την άποψη. Τα κράτη μέλη όμως έχουν θεσμοθετημένους μηχανισμούς μεταφοράς εισοδημάτων από τις πλουσιότερες στις φτωχότερες περιοχές τους, κάτι που δεν περιέχει η ΟΝΕ. Η πολιτική της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής της Ένωσης δεν συνιστά διορθωτικό μηχανισμό της Νομισματικής Ένωσης. Επίσης, δεν περιγράφεται λεπτομερώς και συγκεκριμένα στη Συνθήκη με αποτέλεσμα να υπόκειται σε περιοδικές αναθεωρήσεις και αμφισβητήσεις. Ήδη, κατά τις διαπραγματεύσεις για τις δημοσιονομικές προοπτικές της ΕΕ για το διάστημα 2000-2006 υπήρξε αίτημα ορισμένων χωρών μελών για κατάργηση των χρηματοδοτήσεων από το Ταμείο Συνοχής της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, για μείωση των πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων για τις περιοχές του στόχου 1 καθώς και για μείωση των γεωργικών δαπανών. Εξάλλου, η επικείμενη ένταξη νέων μελών με πολύ χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης θα προκαλέσει ενδεχομένως πιέσεις για μεγαλύτερη μεταφορά πόρων προς αυτές και σε βάρος των σημερινών χωρών της συνοχής.

Το Ευρώ αναμένεται να προκαλέσει τάσεις και πιέσεις για εναρμόνιση διαφόρων επί μέρους εθνικώς πολιτικών. Ήδη υπάρχει το αίτημα για φορολογική εναρμόνιση και για εναρμόνιση ορισμένων μέτρων κοινωνικής ασφάλισης. Εδώ θα πρέπει να υπάρξει προσοχή ώστε η εναρμόνιση να μην οδηγεί σε μείωση της ανταγωνιστικότητας των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών (Siebert 1998b). Επίσης, ενδεχομένως να υπάρξει τάση για μια ενιαία διαμόρφωση των αμοιβών και των συνθηκών εργασίας, δεδομένου ότι το Ευρώ θα κάνει εύκολη τη σύγκριση μεταξύ μισθών και κόστους διαβίωσης σ' όλες τα κράτη του "Ευρωχώρου". Κάτι τέτοιο θα είχε ιδιαίτερα αρνητικές επιπτώσεις: Μια εναρμόνιση των αμοιβών εργασίας προς τα κάτω θα δημιουργούσε κοινωνική έκρηξη στις χώρες του βορά και θα έβλαπτε τα μέγιστα την ανταγωνιστικότητα και την παραγωγή των χωρών του νότου. Μια εναρμόνιση προς τα πάνω θα προκαλούσε πτώση της παραγωγής και αύξηση της ανεργίας στις φτωχότερες περιοχές της Ένωσης, που στηρίζουν την παραγωγή τους στο συγκριτικά φθηνότερο κόστος εργασίας. Για να αποφευχθούν τα παρα-

πάνω θα πρέπει η εξέλιξη των αμοιβών της εργασίας να ακολουθεί την εξέλιξη της παραγωγικότητας.

Τέλος, ένα ειδικό πρόβλημα σχετίζεται με την πιθανότητα εμφάνισης ασυμμετρικών διαταραχών στον "Ευρωχώρο". Σε περίπτωση εμφάνισης τέτοιων διαταραχών οι ελληνικές αρχές άσκησης οικονομικής πολιτικής θα διαθέτουν στο εξής περιορισμένα μέσα αντίδρασης και καταπολέμησης των όποιων αρνητικών εξελίξεων (π.χ. ύφεση, πληθωρισμός, χειροτέρευση ισοζυγίου πληρωμών). Λόγω της κοινοτικοποίησης της νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής αλλά και λόγω των περιορισμών (θεσμικών και πραγματικών) στην άσκηση της δημοσιονομικής πολιτικής το μεγαλύτερο βάρος της πολιτικής έναντι αυτών των διαταραχών θα κληθούν να φέρουν άλλες πολιτικές όπως η εισοδηματική πολιτική για τον επηρεασμό των τιμών καθώς και πολιτικές για την γεωγραφική και τομεακή αύξηση της κινητικότητας των συντελεστών παραγωγής και ειδικότερα της εργασίας. Πρόκειται όμως για πολιτικές οι οποίες κοινωνικά δεν γίνονται εύκολα αποδεκτές και απαιτούν μεγαλύτερο χρόνο σχεδιασμού, εφαρμογής και επίδρασης. Αυτό σημαίνει ότι σε περίπτωση ασυμμετρικών διαταραχών κάθε θιγόμενο κράτος μέλος του "Ευρωχώρου" θα πρέπει τουλάχιστον μεσοπρόθεσμα να φέρει το κόστος προσαρμογής. Η πιθανότητα εμφάνισης στην Ελλάδα ασυμμετρικών διαταραχών δεν δύναται να αποκλεισθεί. Και αυτό επειδή έχει ήδη διαπιστωθεί ότι όσο πιο ετερογενείς είναι οι οικονομικές διαρθρώσεις των χωρών μιας νομισματικής ένωσης και όσο πιο πολύ αποκλίνουν οι σχετικές ελαστικότητες στην προσαρμογή τιμών και εισοδημάτων τόσο πιθανότερη καθίσταται η εμφάνιση ασυμμετρικών διαταραχών εντός της ένωσης αυτής (Kletzer 1997, Bayoumi and Eichengreen 1992). Στην περίπτωση της Ελλάδος παρατηρούνται αποκλίσεις από τις άλλες κυρίαρχες οικονομίες της ΟΝΕ όπως είναι:

- Ο διογκωμένος αγροτικός τομέας τόσο όσον αφορά τη συμβολή του στην απασχόληση όσο και στο ΑΕΠ της χώρας. Για το λόγο αυτό το κόστος προσαρμογής στη νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική ενδεχομένως να δημιουργήσει ασυμμετρικό σοκ στην Ελλάδα.
- Ο συγκριτικά μικρότερος μεταποιητικός τομέας, ο οποίος χαρακτηρίζεται από υπερβολικά μεγάλο αριθμό ΜΜΕ με προσανατολισμό στην εγχώρια αγορά, από χαμηλό τεχνολογικό και οργανωτικό επίπεδο και γενικά από χαμηλή ανταγωνιστικότητα.
- Ο υπερβολικά μεγάλος για το επίπεδο ανάπτυξης της χώρας τομέας υπηρεσιών, ο οποίος χαρακτηρίζεται από χαμηλή παραγωγικότητα, μονοπωλιακή ή ολιγοπωλιακή οργάνωση, προστατευτισμό, εσωστρέφεια, κρατικό παρεμβατισμό και αντιστάσεις προσαρμογής.
- Η χρόνια ελλειμματική κατάσταση του εξωτερικού εμπορικού ισοζυγίου, η σύνθεση των εξαγωγών με παραδοσιακά προϊόντα όπως αγροτικά, έντασης εργασίας και πρώτων υλών, η αύξηση του εμπορίου με τα Βαλκάνια, η μεγάλη εξάρτηση των εξαγωγών υπηρεσιών από τον τουρισμό και την εμπορική ναυτιλία κ.α..

- Συγκριτικά χαλαρότερη σύνδεση της εξέλιξης του Ελληνικού ΑΕΠ από το ΑΕΠ της ζώνης του Ευρώ. Ο μη συγχρονισμός της εξέλιξης των οικονομικών κύκλων της Ελλάδος και των άλλων εταίρων χωρών του "Ευρωχώρου" σημαίνει την ανάγκη για αποκλίνουσες πολιτικές σταθεροποίησης (βλέπε σχετικά Frankel and Rose 1997). Λόγω όμως του μικρού βάρους της Ελλάδος στα αρμόδια όργανα λήψης αποφάσεων της ONE, είναι σχεδόν βέβαιο ότι στην περίπτωση που ο ελληνικός οικονομικός κύκλος θα έχει αντίθετη πορεία από αυτή των περισσότερων χωρών της ONE, η χώρα θα έχει δυσκολίες να αντιμετωπίσει στην προσπάθεια σταθεροποίησης της οικονομίας της αλλά και τις προκυκλικές για την Ελλάδα επιδράσεις της κυρίαρχης πολιτικής της ONE.

Η εκάστοτε διαμόρφωση στην πράξη του ισοζυγίου κόστους και οφελών της συμμετοχής της Ελλάδος στην ONE είναι αδύνατον να προβλεφθεί. Η ex ante αναφορά σε ευκαιρίες και προκλήσεις δεν στοχεύει στην εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων αλλά στη διερεύνηση των πιθανών εξελίξεων με σκοπό την αρτιότερη προπαρασκευή και προσαρμογή της οικονομίας και της οικονομικής πολιτικής στο νέο περιβάλλον. Για το λόγο αυτό η έμφαση δίδεται περισσότερο στην πρόληψη των ενδεχόμενων κινδύνων και στην αξιοποίηση των ευκαιριών και λιγότερο στα με μεγάλη πιθανότητα αναμενόμενα πλεονεκτήματα της συμμετοχής της χώρας στον "Ευρωχώρο". Εδώ όμως θα πρέπει να τονισθεί ότι δεν υπάρχει αυτοματισμός στην εμφάνιση κόστους ή οφέλους. Το τι θα υπερισχύσει θα εξαρτηθεί πρωτίστως από τη στάση της ελληνικής οικονομικής πολιτικής, των αγορών και της κοινωνίας γενικότερα.

Στα παρακάτω γίνεται αναφορά σε δύο επίκαιρα ζητήματα της μετά-ONE εποχής: Πρώτα στο ζήτημα της διατηρησιμότητας της επιτευχθείσας ονομαστικής σύγκλισης και εν συνεχεία ίσως στο σημαντικότερο όλων των πτυχών της συμμετοχής της Ελλάδος στην ONE, που είναι το ζήτημα της οικονομικής ανάπτυξης και της πραγματικής σύγκλισης.

4. Οι δύο νέες Προκλήσεις της μετα-ONE εποχής

4.1 Η Διατήρηση της ονομαστικής σύγκλισης

Η επίτευξη βιώσιμης ονομαστικής σύγκλισης, όπως αυτή προσδιορίζεται από το άρθρο 121 της Συνθήκης δεν είναι μόνον προϋπόθεση για την ένταξη μιας χώρας στην ONE. Η διατήρηση υγιών μακροοικονομικών δεικτών σε όλες τις χώρες της ζώνης του Ευρώ συνιστά βασική επιδίωξη του όλου συστήματος της ONE.

Έτσι, η σταθερότητα των τιμών, που αποτελεί τον πρωταρχικό θεσμοθετημένο στόχο του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών, διασφαλίζεται από την ανεξαρτησία των εθνικών κεντρικών τραπεζών αλλά και όλων των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ). Ήδη, όσον αφορά τον πληθωρισμό η ΕΚΤ προσδιόρισε το στόχο της σταθερότητας των τιμών ως εκείνη την κατάσταση που ο μέσος ετήσιος πληθωρισμός του "Ευρωχώρου" είναι κατώτερος του 2%. Σε περίπτωση που ορισμένες χώρες μέλη αποκλίνουν του στόχου αυτού καλούνται στο πλαίσιο του συντονισμού της οικονομικής πολιτικής να λάβουν τα αναγκαία σταθεροποιητικά μέτρα. Συνεπώς μπορούμε να πούμε ότι στην περίπτωση της Ελλάδος, μεσο-μακροπρόθεσμα η επιτευχθείσα σταθερότητα των τιμών είναι διασφαλισμένη. Εξάλλου, πρόσθετες πιέσεις για αντιπληθωριστική πολιτική εντός της ONE ασκεί ο μηχανισμός των αγορών, δεδομένου ότι στον ενιαίο νομισματικό χώρο κράτη μέλη με υψηλότερο πληθωρισμό αργά ή γρήγορα θα εμφανίζουν απώλειες ανταγωνιστικότητας λόγω των αλλαγών στις σχετικές τιμές.

Βραχυπρόθεσμα, ενδεχομένως στην Ελλάδα να υπάρξουν πιέσεις για αύξηση των τιμών λόγω του κόστους προσαρμογής των επιχειρήσεων και λόγω της στρογγυλοποίησης των τιμών προς τα πάνω κατά την μετατροπή τους από δραχμές σε Ευρώ. Εδώ πρόκειται όμως για εφάπαξ αυξήσεις τιμών και όχι για πληθωρισμό με την έννοια της συνεχούς αύξησης του επιπέδου τιμών. Όμως, η μείωση των επιτοκίων και η αναμενόμενη αναθέρμανση της ζήτησης (κατανάλωση και επενδύσεις) σε συνδυασμό με την αναμενόμενη συνέχιση της οικονομικής μεγέθυνσης, όπως δείχνει και το παράδειγμα της Ιρλανδίας, είναι πιθανό να προκαλέσουν πληθωριστικές πιέσεις. Από την άλλη όμως, η απελευθέρωση των κρατικών μονοπωλίων και το περαιτέρω άνοιγμα των αγορών (π.χ. ηλεκτρικής ενέργειας, τηλεπικοινωνιών, μεταφορών, χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών) και η συνεπαγόμενη αύξηση του ανταγωνισμού τιμών αναμένεται να λειτουργήσουν σταθεροποιητικά.

Όσον αφορά τη διατήρηση και βελτίωση της κατάστασης των δημόσιων οικονομικών, θα πρέπει να τονισθεί ότι το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης αλλά και η σύσταση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (98/454/ΑC) για τις κατευθυντήριες γραμμές της οικονομικής πολιτικής στην μετά-ONE εποχή καθώς και οι συνεχείς συστάσεις του Συμβουλίου και της Επιτροπής επιτάσσουν τη μεσοπρόθεσμη ισοσκέλιση του κρατικού προϋπολογισμού. Πέραν τούτου, υπάρχουν ορισμένοι μηχανισμοί της αγοράς (π.χ. ύψος επιτοκίων δανεισμού του δημόσιου τομέα, επιδράσεις των ελλειμμάτων σε τιμές και ανταγωνιστικότητα) οι οποίοι με τη σειρά τους δύνανται να επιβάλουν πειθαρχίες στη δημοσιονομική πολιτική. Στην περίπτωση της Ελλάδος, υπάρχει ανάγκη όχι μόνο για περαιτέρω μείωση των ελλειμμάτων του προϋπολογισμού αλλά και για αύξηση των πρωτογενών πλεονασμάτων προκειμένου να επέλθει ταχύτερη μείωση του υψηλού δημόσιου χρέους κάτω του 60% του ΑΕΠ. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί αφενός μέσω της μείωσης των επιτοκίων για την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους, της συγκράτησης των δημόσιων δαπανών, της αναδιάρθρωσής τους, ώστε να κατευθυνθούν σε πιο αποδοτικές για την οικονομία και κοινωνία τοποθετήσεις, και του περιορισμού των υφιστάμενων αλόγιστων δαπανών ιδιαίτερα σε προβληματικούς τομείς της δημόσιας και κοινωνικής οικονομίας (π.χ. δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμούς, ασφαλιστικά ταμεία, υγεία, συνεταιρισμούς). Αφετέρου, βάσιμα προσδοκάται η αύξηση των εσόδων του

δημοσίου μέσω της πραγματικής αύξησης του ΑΕΠ, της ιδιωτικοποίησης (ολικής ή μερικής) δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών, της διεύρυνσης και περαιτέρω σύλληψης της φορολογικής βάσης, της καταπολέμησης της φοροκλοπής, της αντιμετώπισης της εισφοροδιαφυγής στα ασφαλιστικά ταμεία κ.α.

Επιπροσθέτως, το ισχύον Πρόγραμμα Σύγκλισης της Ελληνικής Οικονομίας για την περίοδο 1998-2002 δεσμεύει τη χώρα για συνέχιση της πολιτικής της ονομαστικής σύγκλισης και κατά την περίοδο μετά την ένταξη στην ΟΝΕ (βλέπε Πίνακα 2).

Πίνακας 2: *Αναθεωρημένο πρόγραμμα σύγκλισης.*

	1998	1999	2000	2001	2002
Πραγματικό ΑΕΠ (% μεταβολή)	3,7	3,5	3,8	4,1	4,3
Επενδύσεις (% μεταβολή)	8,1	8,3	8,6	9,2	9,8
Εξαγωγές (% μεταβολή)	4,2	5,4	6,8	7,1	7,2
Εισαγωγές (% μεταβολή)	1,9	5,1	3,1	6,3	6,6
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% του ΑΕΠ)	-1,9	-1,3	-1,8	-2	-2
Πληθωρισμός (% μεταβολή)	4,7	2,5	2,1	2,1	2
Δημοσιονομικό έλλειμμα (% του ΑΕΠ)	-2,5	-1,5	-1,2	-0,2	+0,2
Δημόσιο χρέος (% του ΑΕΠ)	105,4	104,2	103	99,5	98
Ποσοστό ανεργίας (% μεταβολή)	10,9	10,5	10,1	9,5	8,7

Πηγή: Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας.

Το παραπάνω πρόγραμμα πρόκειται πριν από το τέλος του 2000 να αναθεωρηθεί και να μετονομαστεί σε πρόγραμμα σταθερότητας, όπως συμβαίνει με τις χώρες μέλη της ΟΝΕ. Το νέο πρόγραμμα, πέρα της προσαρμογής του στα νέα οικονομικά δεδομένα (π.χ. αύξηση τιμών πετρελαίου, μείωση των επιτοκίων, ταχύτερη ανάπτυξη στην ΕΕ υποτίμηση του Ευρώ) αναμένεται να λάβει υπόψη του τις συστάσεις των Κοινοτικών οργάνων (π.χ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ECOFIN) για ταχύτερη μείωση των ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους καθώς και για πιο αποφασιστικές μεταρρυθμίσεις και διαρθρωτικές προσαρμογές (European Commission 2000a , 2000b).

Όσον αφορά την εισοδηματική πολιτική, τα Κοινοτικά όργανα συνιστούν την ευθυγράμμισή της με το στόχο της σταθερότητας των τιμών και εισηγούνται πραγματικές αυξήσεις σύμφωνα με την εξέλιξη της παραγωγικότητας.

Με βάση τα παραπάνω επιχειρείται, με υψηλό βαθμό ασφάλειας, η πρόβλεψη ότι η Ελλάδα δύναται να επιδείξει και μετά την ένταξή της στην ΟΝΕ μια βιώσιμη πορεία σταθερών μακροοικονομικών δεικτών σε μεσο-μακροπρόθεσμη βάση (βλέπε σχετικά Herz and Kotios 2000).

4.2 Η Πρόκληση της πραγματικής σύγκλισης της Ελληνικής οικονομίας

Μετά την οριστική απόφαση για την ένταξη στην ΟΝΕ, το βάρος της ελληνικής οικονομικής πολιτικής μετατοπίζεται αφενός στη διασφάλιση των επιτευχθέντων αλλά και στην προώθηση της πραγματικής σύγκλισης. Και αυτό επειδή παρά την εικοσαετή συμμετοχή μας στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, το μέσο βιοτικό επίπεδο της Ελλάδος σε κοινές μονάδες αγοραστικής δύναμης ανά κάτοικο εξακολουθεί να βρίσκεται κάτω του 70% του Κοινοτικού μέσου όρου και είναι χαμηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό του έτους 1973 (70,8%) και 1978 (71,7%). Είναι αξιοσημείωτο ότι καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 το μέσο βιοτικό επίπεδο των Ελλήνων απέκλινε σταθερά από το αντίστοιχο των ευρωπαίων εταίρων μας, με αποτέλεσμα το 1990 να πέσει στο 58,4% (Χαρδούβελης 2000). Όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 3, η Ελλάδα εμφάνιζε γοργούς ρυθμούς σύγκλισης στο σύνολο του διαστήματος 1961-1980. Κατά τη δεκαετία του '90 και ειδικότερα μετά το 1995 η χώρα τέθηκε και πάλι σε τροχιά ταχείας πραγματικής σύγκλισης.

Πίνακας 3: *Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν σε τιμές αγοράς 1995 στην Ελλάδα και στην ΕΕ-15 (% ετησίος).*

	GR	EU-15
1961-1970	8,5	4,9
1971-1980	4,6	3,0
1981-1990	0,7	2,4
1991-2000	2,3	1,9

Πηγή: European Commission: European Economy, No. 69, Luxembourg 2000.

Η σύγκλιση αυτή οφείλονταν κατεξοχήν στο συγκριτικά υψηλότερο σχηματισμό παγίου κεφαλαίου στην Ελλάδα, όπως δείχνει ο Πίνακας 4.

Πίνακας 4: *Σχηματισμός ακαθάριστου παγίου κεφαλαίου στην Ελλάδα και στην ΕΕ - 15 (σε τιμές 1995).*

	GR	EU-15
1961-1970	8,4	6,0
1971-1980	2,8	1,6
1981-1990	-0,4	2,6
1991-2000	4,4	1,9

Πηγή: European Commission: European Economy, No. 69, Luxembourg 2000.

Ο αρνητικός σχηματισμός ακαθάριστου παγίου κεφαλαίου στη δεκαετία του '80 οφείλεται, όπως αναφέρθηκε εισαγωγικά, στην επέκταση των καταναλωτικών δαπανών του ελληνικού κράτους και στη χειρότερευση συνολικά του επενδυτικού περιβάλλοντος, αλλά και στο σοκ της προσαρμογής μας στο νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον της Κοινής Αγοράς (Petrakos and Pitelis 2000).

Αντιθέτως, συνολικά κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 και ειδικά μετά το 1995, παρά την περιοριστική πολιτική προσαρμογής στην Ελλάδα και παρά τα περιγραφέντα προβλήματα του μίγματος οικονομικής πολιτικής, υπήρξε σημαντική αύξηση των δημοσίων και ιδιωτικών επενδύσεων λόγω των αυξημένων εισροών των διαρθρωτικών ταμείων και λόγω της συνολικής βελτίωσης του επενδυτικού κλίματος και των θετικών προσδοκιών, με αποτέλεσμα να τεθεί και πάλι η χώρα σε τροχιά πραγματικής σύγκλισης, όπως έπραξαν πολύ νωρίτερα οι άλλες χώρες της συνοχής. Ήδη, όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 5, η Ελλάδα προσέγγισε και πάλι τα βασικά μεγέθη των χωρών αυτών καθώς και το μέσο όρο των ΕΕ-11 της ΟΝΕ, σε ορισμένα μάλιστα μεγέθη έχει να επιδείξει θετικότερα αποτελέσματα και ιδιαίτερα στα σημαντικά μεγέθη για την ανάπτυξη όπως είναι η ετήσια αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και της συνολικής παραγωγικότητας, όπου η Ελλάδα υστερεί μόνο έναντι της Ιρλανδίας, και ο σχηματισμός ακαθάριστου πάγιου κεφαλαίου, όπου η Ελλάδα εμφανίζει υψηλότερο ποσοστό από το μέσο όρο των ΕΕ-11.

Πίνακας 5: *Ορισμένοι βασικοί οικονομικοί δείκτες των χώρων της συνοχής και των ένδεκα χώρων της ΟΝΕ (μέσος όρος) για το έτος 1999.*

	Ελλάδα	Πορτογαλία	Ισπανία	Ιρλανδία	ΕΕ-11
Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ (% ετήσιας μεταβολής)	3,5	3,1	3,8	7,8	2,1
Ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου (% του ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές)	23,0	27,2	24,4	24,4	20,6
Ακαθάριστες εθνικές αποταμιεύσεις (% του ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές)	21,4	19,6	22,9	25,1	22,0
Ποσοστό ανέργων	10,4	4,7	15,9	6,6	10,0
Πραγματικές αμοιβές εργασίας (% ετήσιας μεταβολής)	1,3	2,5	-0,2	2,1	1,0
Πραγματικό μοναδιαίο κόστος εργασίας (% ετήσιας μεταβολής)	-0,9	0,8	-0,9	-1,3	0,0
Παραγωγικότητα εργασίας (% ετήσιας μεταβολής)	2,2	1,7	0,4	3,4	0,5
Συνολική παραγωγικότητα συντελεστών παραγωγής (% ετήσιας μεταβολής)	1,5	0,6	0,1	3,0	0,5
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% του ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές)	-1,4	-8,5	-1,8	-0,2	0,6

Πηγή: European Commission: European Economy, No. 69, Luxembourg 2000.

Η ελληνική κυβέρνηση έθεσε δια στόματος του Πρωθυπουργού (Σημίτης 2000) ως στόχο την επίτευξη του μέσου βιοτικού επιπέδου της ΕΕ μέχρι το τέλος της τρέχουσας δεκαετίας. Για να επιτευχθεί ο στόχος αυτό θα πρέπει στο μέλλον οι ρυθμοί ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας να είναι σημαντικά υψηλότεροι. Όπως δείχνει και ο Πίνακας 6, σε περίπτωση που ο μέσος όρος της ετήσιας αύξησης του ΑΕΠ της ΕΕ είναι 2,5%, το ΑΕΠ της Ελλάδος θα πρέπει να αυξάνεται κατά 5,9% ετησίως. Εάν η ΕΕ αυξάνεται κατά 3,0% ή 3,5% ετησίως, η αύξηση του ελληνικού ΑΕΠ θα πρέπει να είναι 6,4% ή 6,9% αντιστοίχως.

Πίνακας 6: *ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 2010 (μέσοι ετήσιοι πραγματικοί ρυθμοί ανάπτυξης της ευρωπαϊκής και της ελληνικής οικονομίας).*

	ΣΕΝΑΡΙΟ 1	ΣΕΝΑΡΙΟ 2	ΣΕΝΑΡΙΟ 3
ΕΕ-15	2,5%	3,0%	3,5%
ΕΛΛΑΔΑ	5,9%	6,4%	6,9%

Πηγή: Χαρδούβελης, Γκ., Ελλάδα και ΟΝΕ: Η πραγματική σύγκλιση, στο "Ευρωνέα", Περιοδική Ενημερωτική Έκδοση για το Ευρώ, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα, Μάρτιος 2000, σελ. 80.

Το ερώτημα που τίθεται στο σημείο αυτό σχετίζεται με τους όρους και τις προϋποθέσεις που θα πρέπει να συντρέχουν προκειμένου η Ελλάδα να πετύχει τόσο υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης. Στο σημείο αυτό αναφέρονται συνοπτικά οι εξής όροι και προϋποθέσεις:

- Η φιλελευθεροποίηση των αγορών και ο περιορισμός του κρατικού παρεμβατισμού. Μέσω του ανοίγματος των αγορών τηλεπικοινωνιών (μέχρι τέλος του 2000), ενέργειας (μέχρι το Φεβρουάριο του 2001), μεταφορών και μέσω της ενίσχυσης της πολιτικής των ιδιωτικοποιήσεων αναμένονται εντονότερος ανταγωνισμός, βελτίωση της κατανομής των πόρων, αύξηση της παραγωγής και της απασχόλησης, μείωση των τιμών υπηρεσιών βασικών για το σύνολο της οικονομίας και συνεπώς βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών επιχειρήσεων. Ακόμη, μέσω των αποκρατικοποιήσεων και ιδιωτικοποιήσεων αναμένεται βελτίωση του επενδυτικού κλίματος καθώς και αύξηση των κρατικών εσόδων, γεγονός που θα συμβάλλει στη μείωση του δημόσιου χρέους και στην περαιτέρω βελτίωση των όρων δανεισμού του δημόσιου τομέα.
- Η βελτίωση των συνθηκών προσφοράς της οικονομίας και του επενδυτικού κλίματος μέσω της απλοποίησης και σταθεροποίησης του φορολογικού συστήματος, της μείωσης της φορολογίας εισοδημάτων φυσικών και νομικών προσώπων, του διοικητικού εκσυγχρονισμού, της αύξησης της ευελιξίας και ελαστικότητας της αγοράς εργασίας, της καταπολέμησης της διαφθοράς στη δημόσια διοίκηση και οικονομία, του ανοίγματος των πολυάριθμων κλειστών επαγγελμάτων, της βελτίωσης των υποδομών, της αναβάθμισης του εκπαιδευτικού συστήματος, της εφαρμογής συνεπούς πολιτικής ανταγωνισμού κλπ. Η βελτίωση αυτή σε συνδυασμό με την αναμενόμενη αύξηση του ΑΕΠ και την μείωση των επιτοκίων θα μπορούσε να δώσει σημαντική ώθηση στις ιδιωτικές επενδύσεις, εγχώριες και ξένες. Στην κατεύθυνση αυτή θα συνέβαλε και η αύξηση του ανταγωνισμού στις αγορές χρήματος και κεφαλαίων μέσω της καταπολέμησης της εν είδη καρτέλ λειτουργούσας τραπεζικής αγοράς.

- Η μεταρρύθμιση των ασφαλιστικών ταμείων μέσω συγχωνεύσεων των ταμείων, μείωσης του κόστους λειτουργίας τους, αξιοποίησης της περιουσίας και των διαθεσίμων τους, αύξησης των ορίων συνταξιοδότησης, καταπολέμησης των καταχρήσεων από την πλευρά ασφαλισμένων, εργαζομένων και διοικήσεων, καταπολέμησης της εισφοροδιαφυγής, νομιμοποίησης αλλοδαπών εργαζομένων, αύξησης των εισφορών για τα υψηλά εισοδήματα και δυνατότητα εναλλακτικής επιλογής μεταξύ υποχρεωτικής ιδιωτικής και υποχρεωτικής δημόσιας ασφάλισης. Σε κάθε περίπτωση απαιτείται εξυγίανση των ασφαλιστικών ταμείων και μείωση των κρατικών εισφορών.
- Η αναδιάρθρωση των δημόσιων δαπανών για την ενίσχυση δραστηριοτήτων με υψηλό αναπτυξιακό πολλαπλασιαστή (π.χ. μείωση ή κατάργηση των επιχορηγήσεων προς χρόνια ελλειμματικούς και αντιπαραγωγικούς δημόσιους οργανισμούς και επιχειρήσεις, αύξηση των δαπανών για την έρευνα και ανάπτυξη, για εφαρμογή νέων τεχνολογιών, για ενίσχυση νέων δυναμικών ΜΜΕ και νέων επιχειρηματιών, για την προσαρμογή του εκπαιδευτικού συστήματος στις απαιτήσεις της νέας οικονομίας).
- Η αύξηση των δημόσιων επενδύσεων μέσω της αποδοτικής αξιοποίησης των πόρων του Τρίτου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και μέσω επιτάχυνσης των έργων για την Ολυμπιάδα 2004.
- Η ενίσχυση της αναδιάρθρωσης του αγροτικού τομέα και η προώθηση της ολοκληρωμένης ανάπτυξης του αγροτικού χώρου μέσω της αξιοποίησης των νέων εργαλείων του Κανονισμού 1257 του 1999 της ΕΕ και των Κοινοτικών πρωτοβουλιών Leader+ και Interreg.
- Η αποτελεσματικότερη χρήση των πόρων του ΕΚΤ και της πρωτοβουλίας Equal για την κατάρτιση, εκπαίδευση και επανεκπαίδευση ανέργων και εργαζομένων με παράλληλη κατάργηση ή επανεξέταση του θεσμού των ΚΕΚ.
- Η σταθερότητα και ανάπτυξη στα Βαλκάνια δύναται να δώσουν περαιτέρω ώθηση στις ελληνικές εξαγωγές στην περιοχή καθώς και στις ξένες άμεσες επενδύσεις στην Ελλάδα, κ.α.

Με την υλοποίηση των παραπάνω πολιτικών και δράσεων, ορισμένες εκ των οποίων βρίσκονται ήδη στην ημερήσια διάταξη της οικονομικής πολιτικής της χώρας, προσδοκάται βάσιμα ότι η Ελλάδα έχει καταρχήν τις δυνατότητες να πετύχει το στόχο της πραγματικής σύγκλισης μέχρι το 2010. Εξ άλλου, το παράδειγμα της Ιρλανδίας δείχνει ότι μέσω των κατάλληλων πολιτικών για τη βελτίωση των συνθηκών προσφοράς της οικονομίας και μέσω του ανοίγματος των αγορών και της μακροοικονομικής σταθερότητας δύνανται να επιτευχθούν ιδιαίτερα υψηλοί ρυθμοί αύξησης των επενδύσεων και της παραγωγικότητας και συνεπώς της συνολικής οικονομικής ανάπτυξης.

5. Συμπεράσματα - Προοπτικές

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η ουσιαστική προσαρμογή της χώρας στις απαιτήσεις της συμμετοχής στην τελική φάση της ΟΝΕ ήταν ως ένα βαθμό περιορισμένη. Παρά την ιδιαίτερα θετική εξέλιξη της ονομαστικής σύγκλισης τα βασικά ερωτήματα παραμένουν: Με ποιες οικονομικές διαρθρώσεις μπαίνουμε στην ΟΝΕ; Με ποια τεχνολογική βάση; Με ποιες επιχειρήσεις; Με ποιο ανθρώπινο δυναμικό και ποια αγορά εργασίας; Με ποιες υποδομές; Με ποια δημόσια διοίκηση; Με ποια πολιτική κουλτούρα; Με ποιο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας και ασφάλισης; Με ποιο εκπαιδευτικό σύστημα; Με ποιες γεωργικές διαρθρώσεις; Με ποιο τραπεζικό σύστημα; Ο κατάλογος των ερωτημάτων είναι ενδεικτικός και ουχί αποκλειστικός. Από τις πολιτικές απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά θα κριθεί η πορεία μας στο "μετά".

Το ότι μέχρι στιγμής η ελληνική πολιτική και κοινωνία δεν έδωσαν πειστικές απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα είναι πασιφανές. Η πολιτική προσαρμογής περιορίσθηκε κυρίως στην ικανοποίηση των ονομαστικών κριτηρίων σύγκλισης, δηλαδή στην επίτευξη των συγκεκριμένων μακροδεικτών, ίσως επειδή η Συνθήκη για την ένταξη στην ΟΝΕ θέτει μόνον ονομαστικούς (και σε μεγάλο βαθμό αυθαίρετους) στόχους. Για την εκπλήρωση των τεθέντων στόχων χρησιμοποιήθηκε ένας περιορισμένος αριθμός μέσων οικονομικής πολιτικής όπως η αύξηση των φορολογικών εσόδων, ο περιορισμός ορισμένων κατηγοριών εισοδημάτων, τα υψηλά πραγματικά επιτόκια, η "σκληρή" δραχμή, η οποία εισέρχεται ανατιμημένη στη ζώνη του Ευρώ, ενώ κατά τη δεύτερη φάση σύγκλισης (1997-1999) χρησιμοποιήθηκε και η επιβράδυνση στην αύξηση των δημόσιων δαπανών. Αντιθέτως, παραμελήθηκαν σε σημαντικό βαθμό οι αναγκαίες διαρθρωτικές αλλαγές και οι μεταρρυθμίσεις στη δημόσια διοίκηση, στο ασφαλιστικό σύστημα, στον περιορισμό του σπάταλου και μη αποδοτικού κράτους, στην αναδιάρθρωση της αγροτικής παραγωγής, στη βελτίωση της λειτουργίας των αγορών εργασίας, υπηρεσιών και κεφαλαίων κ.α., ενώ σημαντική υστέρηση εμφανίζει το πρόγραμμα της φιλελευθεροποίησης των αγορών, όπου σε αντίθεση με τις άλλες χώρες της ΕΕ η Ελλάδα εξαντλεί όλες τις μεταβατικές περιόδους, μη επωφελούμενη νωρίτερα των πλεονεκτημάτων της. Η χώρα πλέον καλείται, στο ελάχιστο χρόνο που απέμεινε, να προετοιμαστεί ώστε να πορευθεί χωρίς μεγάλους κλυδωνισμούς στον "Ευρωχώρο". Καλείται να προβεί σε επίπονες διαρθρωτικές προσαρμογές μετά την ένταξη στο Ευρώ, με ενδεχομένως υψηλότερο οικονομικό και κοινωνικό κόστος και με σημαντικά αποδυναμωμένα τα μέσα οικονομικής πολιτικής για την άμβλυνσή του.

Η συμμετοχή της Ελλάδος στην τελική φάση της ΟΝΕ είναι μια απόφαση με διάρκεια. Με διάρκεια θα πρέπει να είναι και η προσπάθεια της χώρας για επωφελή συμπόρευση στον "Ευρωχώρο". Η διάδοση της άποψης, ότι "φθάσαμε στο τέρμα" και ότι αμέσως "ανοίγει ο σάκος με τις παροχές" είναι όχι μόνο παραπλανητική και ανεύθυνη, αλλά και επικίνδυνη (Παπαδήμος 1998). Αφενός γιατί γεννά προσδοκίες για παροχές οι οποίες λόγω των δημοσιονομικών προβλημάτων, τα οποία θα εξακολουθήσουν να υφίστανται επί πολλά ακόμη έτη, δεν δύνανται να πραγματοποιηθούν και αφετέρου γιατί η ένταξη στην ΟΝΕ δεν είναι το τέρμα μιας μακράς πορείας, αλλά η αφετηρία μιας νέας σ' ένα σαφώς διαφορετικό περιβάλλον. Μιας πορείας που συνδέεται με πολλές ευκαιρίες αλλά και προκλήσεις. Το συνολικό αποτέλεσμα της ένταξης και λειτουργίας της Ελλάδας στον "Ευρωχώρο" θα εξαρτηθεί κυρίως από τις εσωτερικές μας προσπάθειες για διαρθρωτικές προσαρμογές, για βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και για αύξηση της ευελιξίας του ελληνικού οικονομικού, πολιτικού και κοινωνικού συστήματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

BAYOUMI, T. and B. EICHENGREEN 1992: Shocking Aspects of European Monetary Unification, NBER Working Paper 3949.

DeGRAUWE, P. 2000: The Economics of Monetary Integration, 4th ed., Oxford.

EICHENGREEN B. 1996: More Perfect Union: On the Logic of Economic Integration. Essays in International Finance Section, Department of Economics, Princeton University.

EUROPEAN CENTRAL BANK 2000: Convergence Report, Frankfurt

EUROPEAN COMMISSION 2000a: Convergence Report 2000 (prepared in accordance with Article 122(2) of the Treaty), COM (2000) 277 final, Brussels, May 2000

EUROPEAN COMMISSION 2000b: Public Finance in EMU-2000, European Economy, Reports and Studies No. 3, Luxembourg

FELDSTEIN M., 1998: Asking for Trouble. The Single Currency Will Lead to Regional Conflict, not Economic Efficiency. TIME, January 19, 1998.

HERZ, B. and A. KOTIOS: Coming Home to Europe: Greece and the Euro, in INTERECONOMICS, 2000 Vol. 35, HWWA, Hamburg, pp.170-176.

IMF, INTERNATIONAL MONETARY FUNDS 1998: IMF Concludes Article IV Consultation with Greece. Public Information Notice (PIN) No. 98/56, Washington, D.C.

IMF, INTERNATIONAL MONETARY FUNDS 1999: Greece-1999 Article IV Consultation Discussions. Preliminary Conclusions. http://www.imf.org/external/np/ms/1999/062899.HTM

ISSING O., 1996: Europe. Political Union Through Common Money? Occasional Paper No. 98. London:Institute of Economic Affairs

KASAKOS P. 1999: Verzögerungen und Inkonsistenzen in der griechischen Konvergenzpolitik, in M. Papaschinopoulou (Ed.): Griechenland auf dem Weg zur Europaischen Wirtschafts- und Währungsunion (Greece on Cource Toward the European Economic and Monetary Union), Athens: Ant. N. Sakkoulas Publishers and Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, pp. 77-98

KLETZER K.M. 1997: Macroeconomic Stabilization with a Common Currency: Does European Monetary Unification Create a Need for Fiscal Insurance or Federalism? ZEI Policy Paper B97-04, Bonn

KOTIOS A., 1999: Konvergenzkriterien und makroökonomische Anpassung in Griechenland: Visionäres und Realisierbares, στο M. Papaschinopoulou (Ed.) Griechenland auf dem Weg zur Wirtschafts- und Währungsunion, Athen und Baden-Baden, pp. 99-124

MINISTRY OF NATIONAL ECONOMY and FINANCE 1998: The 1998 Update of the Hellenic Convergence Programme:1998-2001, Athens

MOLLE W., O. SLEIJPEN, M. VANHEUKELEN 1993: The Impact of an Economic and Monetary Union on Social and Economic Cohesion: Analysis and Ensuing Policy Implicatiuons, στο K. Gretschmann (Ed.): Economic and Monetary Union: Implications for National Policy-Makers, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, σελ. 217-243

NICOLAYSEN G 1999: Der rechtliche Status Griechenlands als Mitgliedstaat mit einer Ausnahmeregelung, in M. Papaschinopoulou (Ed.): Griechenland auf dem Weg zur Europäischen Wirtschafts- und Währungsunion, Athen und Baden-Baden 1999, pp. 39-48

OECD 1998: Economic Survey of Greece, Paris

ΠΑΠΑΔΗΜΟΣ Λ. 1998: Οι προκλήσεις της οικονομικής πολιτικής, Καθημερινή, 3-5-1998

PAPADEMOS, L: Greece and the Euro, Speech delivered at the 9th Frankfurt European Banking Congress, http://www.greece.gr/BUSINESS/OnCourseForEMU/PapademosEnd.stm.

ΠΕΤΡΑΚΟΣ Γ. και Ι. ΣΑΡΑΤΣΗΣ 1997: Περιφερειακές ανισότητες και χωρική εξειδίκευση στην Ελλάδα. Σειρά Ερευνητικών Εργασιών 97-04, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.

PETRAKOS, G. and CHR. PITELIS 2000: Peripherality and Integration: The Experience of Greece and its Implication for the Balkans Economies in Transition, in G. Petrakos and S. Totev (eds.): The Development of the Balkan Region, London: Ashgate, pp. 285-318

SHAMS, R. 1997: Theorie optimaler Währungsgebiete und räumliche Konzentrations- und Lokalisationsprozesse, Berichte aus dem Weltwirtschaftlichen Colloquium der Universitat Bremen Nr. 47, Bremen.

ΣΗΜΙΤΗΣ, Κ. 2000: Ενημέρωση του Πρωθυπουργού προς του Έλληνες δημοσιογράφους για την είσοδο της δραχμής στο Ευρώ, Πόρτο, 19.6.2000, http://www.primeminister.gr/speeches/20000619.htm

SCHARRER H.-E. 1999: Ökonomische Kosten und Nutzen der Teilnahme an der EWU für Griechenland, in M. Papaschinopoulou (Ed.) Griechenland auf dem Weg zur Europäischen Wirtschafts- und Währungsunion, Athen und Baden-Baden, pp. 61-73

SIEBERT H. 1998a: Labor Productivities and Labor Costs in Euroland, Kiel Working Paper No. 866, Kiel Institute of World Economics.

SIEBERT H. 1998b: The Euro: A Dozen Do's and Don't's. Kiel Discussion Paper 312, Kiel Institute of World Economics

THYGESEN N. 1990: The Benefits and Costs of Currency Unification, στο H. Siebert (Ed.): The Completion of the Internal Market, Kiel Institute of World Economics, Tubingen: Mohr-Siebeck, σελ. 347-385

TSOUKALIS, L: Greece: Like Any Other European Country?, The Hellenic Observatory, LSE, London 1999 http://www.lse.ac.uk/Depts/European/hellenic/greece.htm.

VLIAMOS S. 1999: The European Economy: Basic Trends and Challenges, Discussion Paper 99-01, Department of Planning and Regional Development, University of Thessaly, Volos

VON HAGEN J. and B. EICHENGREEN 1996: Fiscal Restraints, Federalism and European Monetary Union: Is the Excessive Deficit Procedure Counterproductive?, in American Economic Review Papers and Proceedings 86, pp. 131-138

ΧΑΡΔΟΥΒΕΛΗΣ, ΓΚ. 2000: Ελλάδα και ΟΝΕ: Η πραγματική σύγκλιση, στο "Ευρωνέα", Περιοδική Ενημερωτική Έκδοση για το Ευρώ, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα.